

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ТА ТУРИЗМУ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО РІВНЕНЩИНИ

(Колективна монографія)

РІВНЕ
ПП ДМ
2010

ББК 85.12 (4 Укр.)

Д 28

УДК 745 / 749 (477. 81)

Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини:

колективна монографія / упорядник і науковий редактор – проф. Виткалов В.Г. – Рівне: ППДМ, 2010. – 224 с.

ISBN

Розглядаються різні види декоративно-прикладного мистецтва (художня вишивка, ткацтво, обробка дерева, писанкарство тощо) Рівненщини в історичній ретроспективі, семантика орнаменту, мотивів тощо. Аналізуються технології виготовлення того чи іншого культурного зразка; розглянуто художні пам'ятки окремих видів мистецтва (жіночі прикраси, монети), знайдені на теренах історичних міст краю – Пересопниці, Торговиці, Березного.

Для усіх тих, хто цікавиться культурно-мистецькою спадщиною Рівненщини.

The different types of the decoratively-applied art (artistic embroidery, weaving, treatment of tree, писанкарство and others like that) of the Rivne area are examined in a historical retrospective view, semantics of decorative pattern of reasons and others like that. Technologies of making of that or other cultural standard are analysed; artistic sights of separate kinds are considered arts (woman decorations, chinks), found on the walks of life of historical cities of the Rivne area - Peresopnisiya, Torgovusya, Bereznogo.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 5 від 24 грудня 2010 року.*

Рецензенти:

доктор мистецтвознавства, провідний науковий співробітник

Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України

проф. Іваницький А.І. (Київ)

доктор філософських наук, завідувач кафедри мистецтвознавства і експертної

діяльності Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

проф. Афанасьєв Ю.Л. (Київ)

доктор мистецтвознавства, декан гуманітарного факультету

Одеського національного політехнічного університету

проф. Баканурський А.Г.

ISBN

© Рівненський обласний центр народної творчості, 2010

УДК 745 / 749 (477.81)

Володимир Виткалов

СУЧАСНА РІВНЕНЩИНА І ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Характерною рисою сучасного культурного розвитку України, незважаючи на численні політико-економічні проблеми й непорозуміння, є посилена увага до регіональної проблематики, яка надає державі значного мистецького забарвлення, певною мірою виокремлює кожен її регіон у широкому розмаїтті мистецьких стилів, художніх практик тощо і репрезентує цю державу на європейському ринку як країну з яскравим духовним здобутком та спадщиною, достойними не лише для ознайомлення, але й для подальшого вивчення та наслідування, вбачаючи в ній важливий культурний код, так потрібний для становлення і розвитку кожної нації.

Книга, що знаходиться в руках читача, продовжує серію видань, започаткованих управлінням культури та туризму Рівненської обласної державної адміністрації, присвячених дослідженню культурно-мистецьких процесів, що відбувалися у Поліському краї, зокрема на її важливій складовій – Рівненщині в їх історичній ретроспективі.

Рівненщина сьогодні – унікальний етнокультурний терен Західної України, який завдячуючи географічному розташуванню, природно-кліматичним умовам, низці історичних обставин і, безперечно, ментальності своїх мешканців, зберігає прадавні зразки в багатьох галузях переважно художньої діяльності. Тож саме тут ще й досі функціонують обряди, в основі яких лежать прадавні язичницькі культи; саме в нашому краї збережені унікальні зразки пісенної й хореографічної практики, що помітно вирізняли Рівненщину упродовж чималої кількості років навіть радянського періоду. Тут зібрана яскрава іконографічна спадщина і Дорогобузька Богоматір останньої

третини XIII ст. це повною мірою підтверджує. Є й тут чимало пам'яток замкової будівельної культурної практики більш пізнього періоду та відтворених уже в змінених умовах форм організації освіти. Адже Острозька слов'яно-греко-латинська академія також функціонувала на наших землях вже тоді, коли у Східній Європі лише підходили до усвідомлення важливості систематизованої, побудованої на новітніх технологіях, освіти.

Краї має неповторні і майже реліктові зразки природно-кліматичного ландшафту і «Надслучанська Швейцарія» це переконливо засвідчує. І цей ряд можна продовжувати, маючи на увазі яскраві зразки культового зодчества чи оборонної архітектури, розробку бурштинових родовищ чи вперше запровадження в систему початкової освіти краю дисципліни «Християнська етика», що поступово змінює на краще духовний клімат у молодіжному середовищі західноукраїнської спільноти.

Саме в нашому краї, насамкінець, зберігається чи не найвища в Європі народжуваність дітей на 10 000 осіб населення, а відтак – з'являються широкі перспективи для подальшого існування українського етносу у світовому культурному просторі.

Оригінальним цей край залишається і в розмаїтті декоративно-прикладного мистецтва.

І метою даної книги є спроба оприлюднити, а точніше – більш-менш повно висвітлити його витoki, напрями, окремі технологічні прийоми і форми побутування в сучасних умовах.

До застережень, у той же час, слід віднести наступне.

Характерною рисою сьогодення є той факт, що зважаючи на складне економічне

становище, не розроблені загальні принципи у вивченні «культурної карти» молоді держави, кожен регіон вивчається, як правило, «власними силами», тобто фактично не організуються дослідницькі колективи, спрямовані на вивчення і фахове оприлюднення того чи іншого напрямку в його регіональних виразах. Утім, це має і свої переваги, адже ті, хто починає дослідження стану культурно-мистецького розвитку, є, як правило, місцевими науковцями, а отже достатньо розлого знають специфіку краю, його культурний контекст і потенціал. І саме цим компенсують часто брак відповідного фахового дослідницького досвіду. Може це й не завжди є доцільним, однак подібний факт потрібно враховувати, знайомлячись із такими матеріалами.

Отже, найбільш поширеним на Рівненщині і, природно, розмаїтим у формах та збережених культурних пам'ятках, є ткацтво, що обумовлено важливістю цієї ділянки в життєдіяльності населення краю.

Саме про ткацтво маємо достатньо строкату (у порівнянні з іншими видами художньої діяльності) інформацію стосовно семантики і символіки орнаментальних прикрас у виробках, їх міфологічного змісту, опису осередків й еволюцію упродовж десятиків років як у формах відображення символічного змісту, так і технологій виробів, порівняльних характеристик у прийомах подібного виробництва в інших регіонах, характеристики їх сучасних представників та форми експонувань цього виду творчості тощо. І в поданих матеріалах (Р. Тишкевич, Г. Вахрамєєва, А. Українець, І. Локшук), що значною мірою доповнюють своїх попередників, знайдемо детальну інформацію про локальні її види, що обмежуються лише територією Рівненщини. Є тут і нові матеріали, пов'язані із дослідженням весільної вишивки в окремих районах області, уточнено чимало прізвищ майстрів, більш повно розглянуто стан побутування ткацтва на зламі XIX-XX століть та у сучасний період на підставі зібраних колекцій у музеях м. Сарн і Рівного. Достатньо оригінальною і

об'ємною є й інформація про унікальне явище рівненських північних районів - «поліський серпанок» (Р. Тишкевич, Л. Костюк).

Відмінною рисою цього видання є також достатньо повний візуальний ряд, професійно виконаний знаними на Рівненщині фахівцями, що розширює наше враження від описаних вже зразків, репрезентує Рівненщину з незнаного досі боку, допомагає відчувати те, чим жили і що сповідували наші попередники та сучасники. Інакше кажучи, долучитися зайвий раз до народного мистецтва.

Традиційна художня обробка дерева також є достатньо популярним видом творчості в краї, адже навіть у попередній суспільно-економічній формації цей вид діяльності був поставлений на достатньо високий професійний рівень, враховуючи його важливість у забезпеченні вирішення суто побутових проблем населення. Утім, завжди у кожній сфері, навіть у найскладніші для творчості часи, знаходяться особистості, які намагаються вийти за межі стандарту і вже цим надають буденній роботі певної поетизації, розширюючи у той же час традиційне уявлення про суто побутову річ.

Уточнює наше уявлення про художню діяльність в краї й ще один прадавній вид мистецько-ужиткової праці – народна кераміка, що має своїми витокami на Волині добу палеоліту. Принаймні дослідження, проведені на території північної Волині, це переконливо підтверджують [1].

У запропонованих матеріалах (Г. Істоміна) аналізуються не лише окремі керамічні зразки, але й витoki цього виду діяльності, його еволюція упродовж чималого історичного періоду, особливо у складних реаліях XX століття, коли цей вид творчості перебрав на себе функції зруйнованих воєнним лихоліттям державних підприємств; акцентується на здобутках наукових експедицій Товариства дослідників Волині (м. Житомир) й Городецького етнографічного музею Ф. Р. Штейнгеля, організованих на Рівненщині наприкінці XIX - початку XX століть та зібраних ними культурних зразках, а також подано детальну

інформацію про збережені сьогодні в районах області осередки гончарної діяльності, їх представників та творчі доробки, окремі технологічні прийоми тощо.

Є в книзі і цікавий матеріал, що розкриває витoki народної іграшки, висвітлений на матеріалах творчості відомої її майстрині Вікторії Кисіленко (Г. Каневська). А подана наприкінці видання інформація про майстрів декоративно-прикладного мистецтва Рівненщини дає змогу зайвий раз переконатися у розмаїтті людських уподобань у сфері дозвілля та необхідності збереження цієї спадщини для наступних поколінь.

Зрозуміло, що так звані «ринкові відносини» внесли свої корективи не лише у професійну діяльність, але й у форми спілкування людей, надали художній творчості відповідного комерційного забарвлення, або перетворили в окремих випадках її у суто комерційну працю. У той же час саме зусиллями майстрів Рівненщини наші установи культури, парки, дитячі майданчики сформувалися сьогодні як оригінальні осередки не лише виключно спеціального призначення, але й несуть у собі певний естетичний елемент. І проведення будь-яких заходів культурологічного спрямування в краї сьогодні вже не уявляється без експонувань зразків художньої вишивки чи обробки дерева й каменю, соломочного чи лозоплетіння, як і без колективів пісенно-хорових чи народно-інструментальних і хореографічних одиниць.

Та й відзначених на державному рівні почесними званнями осіб у сфері культури чи не найбільше саме на Рівненщині. І про це також йдеться в аналізованій книзі (О. Сташук, Г. Каневська, К. Приймачук).

Ще однією позитивною рисою цього видання (що частково компенсує брак дослідницьких навичок) є те, що значна частина його авторів, - люди з великим досвідом роботи в обраній сфері, тобто знають місцеву культурну практику не лише із підручників чи візуально, але й певною мірою формують її самі, тобто беруть активну участь у численних польових

дослідженнях (А. Українець, Р. Тишкевич, Г. Вахрамеева), зокрема й археологічних (Б. Прищеп, Ю. Нікольченко), здійснили (або продовжують це робити) записи найбільш відомих культурних надбань а краї, починаючи від доби Київської Русі, утворивши відповідні художні колекції у краєзнавчих музеях Рівненщини або інших теренів України (Т. Пархоменко, А. Українець, Ю. Нікольченко), а згодом – у репрезентаціях зібраного і опрацьованого матеріалу для широкого загалу.

Частина з них сьогодні активно займається науковою діяльністю, обробляючи паралельно зібраний матеріал і широко його висвітлюючи у численних публікаціях чи студентських аудиторіях (Г. Істоміна, О. Сташук, І. Локшук, С. Виткалов, Л. Базик та ін.).

Акцентуємо увагу читача й на збережених, у поданих нижче текстах, діалектах того чи іншого культурного середовища, про яке йдеться у кожній конкретній розвідці, що дає змогу не лише скласти уяву про стан побутування тієї чи іншої культурної пам'ятки, технік її обробки чи виготовлення, форм існування, але й характерному мовному колориті. Це також украй важливо сьогодні, коли світові глобалізаційні процеси прискорено формують «безособовий» стан функціонування людини у соціумі, намагаються уніфікувати наше культурне середовище, починаючи від костюму в широкому його розумінні, ціннісних орієнтацій до форм поведінки і безперечно, мовної культури. І Західна Україна не є виключенням у цьому процесі.

Тож відтворені у тексті мовні зразки зберігають для наступних поколінь й форми мовної практики населення краю.

А загалом зібраний у цій книзі матеріал, сподіваємось, стане добрим підґрунтям для наступних наукових розвідок, спрямованих на подальше вивчення вітчизняної культурної спадщини в усьому її розмаїтті.

Насамкінець, від імені авторів цього видання, висловлюємо щирі подяку Рівненській обласній державній адміністрації (В. Берташ), Рівненській обласній раді (Ю. Кічатий) та її

представникам в особі Управління культури і туризму (Я. Мельник) і Центру народної творчості (Ф. Васечко) за їх послідовність у розумінні ролі культури і постійну підтримку цієї сфери в сучасному становленні української держави та її молодого покоління, у намаганні донести збережену оригінальну культурно-мистецьку спадщину краю до широкого загалу, вийти за межі суто локального розуміння культурної творчості, створити можливості для подальшого розгортання культурно-освітнього процесу на місцевій художній базі.

Започаткові Рівненською ОДА цільові програми «Забезпечення населення українською книгою», 13 «іменних стипендій» майстрам мистецтв та працівникам культури, 4 обласні премії, 6 грантів для втілення молодіжних проєктів у галузі літератури, різних видів мистецтва та молодіжної кінематографії; Консорціум «Історична Волинь» на базі обласної універсальної наукової бібліотеки, що переводить у цифровий формат та оприлюднює для широкого загалу (й не лише українців) унікальну інформацію з фондів музеїв, бібліотек та історико-культурних заповідників про культурно-інформаційний потенціал Великої

Волині і Рівненщини зокрема, а також глибоке реформування бібліотечної мережі загалом із розширенням її комп'ютеризації (372 одиниці комп'ютерної техніки на селі у бібліотеках вже сьогодні), широка експериментальна діяльність зі створення культурно-дозвіллевих комплексів у сільській місцевості (загалом 352 станом на кінець 2010 року) тощо, як і підтримка численних заходів науково-мистецького спрямування, що організуються в державному гуманітарному університеті тощо, позитивно вирізняє Рівненщину у культурному розмаїтті молоді республіки і робить її перспективною для майбутньої духовної самореалізації кожної особистості.

Сподіваємося також й на відповідні кроки галузевого управління в реформуванні мистецької освіти в краї, ініціювання повернення до практики цільового замовлення на підготовку кадрів працівників культури для галузі загалом і культурно-дозвіллевої сфери зокрема. Це й стане реальною формою співпраці між владою і фахівцями галузі в умовах сьогодення.

Адже саме у такий спосіб і можливо сформувані наступні покоління, що будуть пишатися своєю «малою» Батьківщиною.

Джерельні приписи

1. Див.: Істоміна Г. В. Мистецтво народної кераміки Волині другої половини XIX – XX століть / Г. В. Істоміна. – Київ - Рівне: Волинські обереги, 2009. – 214 с.; Кубицька Н. Гончарство Волинського Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. Рівненського держ. гуманітарн. ун-ту. – Рівне: РДГУ, 2004. – вип. 9. – С. 49-59 та ін.

Резюме

Подається духовна характеристика краю, аналізуються витoki декоративно-прикладного мистецтва, форми й технології виготовлення окремих культурних зразків та заходи, спрямовані на їх збереження в умовах Рівненської області.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, Рівненщина, художня практика, творчість.

Summary

Spiritual description of edge is given, the sources of the decoratively-applied art, form and technology of making of separate cultural standards and measures, sent to their maintenance in the conditions of the Rivne area are analysed.

Key words: the decoratively-applied art, Rivne area, artistic practice.

НАШІ АВТОРИ

Базик Людмила Анатоліївна – магістр культурології, співробітник Тернопільського обласного центру народної творчості

Вахрамєєва Галина Іванівна – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Виткалов Володимир Григорович – завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету, кандидат педагогічних наук, професор

Виткалов Сергій Володимирович – аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Істоміна Галина Валентинівна – науковий співробітник відділу декоративного мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України, кандидат мистецтвознавства

Каневська Галина Григорівна – доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Кононець Петро – учитель історії Олександрійської ЗОШ-інтернат (м. Костопіль)

Костюк Лариса Кіндратівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Локшук Ірини Миколаївна – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету, аспірант Львівської національної академії мистецтв

Нікольченко Юзеф Мойсейович – заслужений працівник культури України, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету

Пархоменко Тетяна Петрівна – старший науковий співробітник відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею

Приймачук Катерина Аркадіївна - завідувач відділу фольклору та етнографії Рівненського обласного центру народної творчості

Прищєпа Богдан Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Сташук Олександр Андрійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету

Тишкевич Раїса Костянтинівна – заслужений працівник культури України, директор Сарненського історико-етнографічного музею

Українець Алла Миколаївна – заслужений працівник культури України, завідувач відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею

ЗМІСТ

Виткалов В. Сучасна Рівненщина і проблеми збереження культурної спадщини	3
Розділ I. Традиційне художнє ткацтво України як історико-культурний феномен	7
Локшук І. Традиційне художнє ткацтво Рівненського Полісся: культурно-мистецький аспект	7
Українець А. Вишивальне мистецтво мешканців Рівненщини кінця XIX - початку XX століття в контексті художньої практики доби.....	22
Тишкевич Р. Українська народна вишивка: на прикладі поліського краю	34
Вахрамєєва Г. Сорочка в традиційно-побутовій культурі Волинсько-Рівненського Полісся	42
Вахрамєєва Г. Семантика окремих орнаментальних мотивів у традиційному оздобленні народних сорочок Полісся.....	52
Тишкевич Р. «Поліський серпанок» у свідомості місцевих жителів	58
Костюк Л. Провідний центр «поліського серпанку» – село Крупове.....	66
Пархоменко Т. Пояс у народних віруваннях і звичаях	77
Розділ II. Народна кераміка в структурі художньої діяльності.....	84
Істоміна Г. Мистецтво народної кераміки: витоки, художні зразки, осередки.....	84
Розділ III. Інші види декоративно-прикладного мистецтва краю в історико-культурній ретроспективі.....	102
Прищепа Б. Ювелірні вироби доби Київської Русі з Дорогобужа і Пересопниці.....	102
Нікольченко Ю. Літописна Муравиця у контексті розвитку міст Південно-Західної Русі (X-XII ст.).....	116
Нікольченко Ю. Торговицький скарб і декоративно-прикладне мистецтво Південно-Західної Русі X-XIII століть	129
Нікольченко Ю. Скарб монет XVI-XVII століть із Березного.....	135
Кононець П. Римська монета на території Волині та Волинського Полісся	141
Розділ IV. Сучасний стан народної культури Рівненщини	151
Виткалов С., Базик Л. Матеріальна культурно-мистецька практика Волині: традиційна писанка	151
Сташук О. Рівненське Полісся: мистецтво художніх виробів із дерева.....	162
Канєвська Г. Вікторія Кисіленко та світ її захоплень.....	170
Розділ V. «Творчі портрети» майстрів декоративно-ужиткового мистецтва області.....	173
Приймачук К. Рівненський обласний центр народної творчості в структурі декоративно-прикладного мистецтва	173
Показчики.....	216
Географічний показчик	216
Іменний показчик.....	219
Наші автори.....	222

Наукове видання

**ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ
МИСТЕЦТВО
РІВНЕНЩИНИ**

колективна монографія /
упорядник і науковий редактор – проф. Виткалов В.Г. –
Рівне: ППДМ, 2010. – 224 с.

Редактор – Володимир Виткалов
Художнє оформлення – Віктор Луц
Комп'ютерна верстка та дизайн – Віктор Луц, Ольга Морозова
Комп'ютерна обробка фотографій – Віктор Луц
Комп'ютерний набір – Сергій Виткалов

Світлини:
В.Луц
О.Нагорнюк
В.Скібінський
О.Харват
Г.Істоміна

Здано до набору – 10.12.2010 р. Підписано до друку – 15.12.2010 р.
Формат Папір Друк. арк. Обл.- вид. арк. Наклад – прим.